

Metodika

Blok 8

Komunismus a demokracie v Československu

LEKCE

31

Postoje lidí vůči tzv. normalizaci

CÍLOVÁ SKUPINA

ZŠ / 14–15 let

ČASOVÁ DOTACE

45 minut

MEZIPŘEDMĚTOVÉ
VZTAHY

Mediální výchova

KLÍČOVÁ SLOVA

tzv. normalizace /
morálka / konformismus
/ popkultura / rodina /
kariéra

Anotace lekce

Lekce tematizuje postoje tzv. mlčící většiny vůči normalizačnímu režimu. Žáci analyzují popkulturní obrazy normalizační společnosti a zkoumají, jak se politické poměry „propisovaly“ do každodenního života lidí.

Badatelská otázka

Jaké morální problémy přinesl lidem režim tzv. normalizace?

Vzdělávací cíle

Obsah

- Žáci se seznamují s pojmy: normalizace, disent, Charta 77.
- Žáci se seznamují s politickou změnou v důsledku nástupu tzv. normalizace.

Historické myšlení: Dobové perspektivy

- Žáci charakterizují a hodnotí morální dilemata, která přinesl normalizační režim.

Badatelské dovednosti

- Zohledňujeme dobový kontext.

Vazba lekce na RVP ZV (2021)

D-9-7-05 / zhodnotí postavení Československa v evropských souvislostech a jeho vnitřní sociální, politické, hospodářské a kulturní prostředí

D-9-7-03 / charakterizuje jednotlivé totalitní systémy, příčiny jejich nastolení v širších ekonomických a politických souvislostech a důsledky jejich existence pro svět; rozpozná destruktivní sílu totalitarismu a vypjatého nacionalismu

Zdroje

Evokační zdroj

Úvodní karikatura: JIRÁNEK, Vladimír: Jak je tomu u lidí. Práce, Praha 1983, nestránkováno

název

komentář

Vladimír Jiránek (1938–2012) byl český malíř a karikaturista. Kvůli svým postojům v roce 1968 nemohl na počátku 70. let 20. století publikovat. Od roku 1977 mu opět vycházely knihy, ale jeho vnitřní postoj vůči režimu byl negativní. Pocity deziluze a nedůvěry vůči poměrům občas probleskovaly i do jeho tvorby. Karikatura zveřejněná ve sbírce kreslených vtipů z roku 1983 se vzpírá jednoznačné interpretaci. Jeden z možných výkladů je založen na metafoře lesa jako české společnosti. Zvířata (lidé) jsou nuceni popírat svou přirozenost (králíci se mají chovat jako „svině“), což králík na kresbě nelibě nese a odchází z lesa pryč. Můžeme se jen dohadovat, zda jde o vnitřní exil (opuštění veřejného prostoru, který je prolezlý neupřímností), nebo emigraci do zahraničí.

Zdroj 1

ukázka „Důvody ke vstupu do KSČ“, *Zdivočelá země III* (2007, režie Hynek Bočan)

název

<http://dejepis21.cz/duvody-ke-vstupu-do-ksc>

link

komentář

Ukázka ze seriálu *Zdivočelá země* ilustruje specifickou situaci vzniklou v letech 1969–1970. Z KSČ odešlo v důsledku čistek přes 320 000 lidí, dalších 167 000 lidí opustilo stranu dobrovolně na protest proti novému, husákovskému politickému kurzu. Komunistická strana se pak otevřela především mladým lidem, kterým nabídla perspektivu kariéerního růstu. Motivace těchto nových členů byla různá, ideové důvody však hrály většinou malou roli. V situaci všeobecné deziluze a počínající normalizace hledala většina adeptů v členství ve straně především posílení svých pracovních či mocenských pozic. Historička Lenka Kalinová to glosuje takto: „Podmínkou získání vyšších postů po roce 1970 byl vstup do komunistické strany, o níž si v této době mladí lidé již nedělali iluze.“ Scéna poukazuje na formální charakter členství („nikdo nechce, abys byl komunist, stačí, abys byl u nich“) a předvádí argumentaci sloužící k ospravedlnění vstupu do strany (nutnost obsadit uprázdněná místa slušnými a schopnými lidmi). Mnozí z nových členů sympatizovali s obrodným procesem roku 1968, jen to nedávali najevo a ve vztahu k ortodoxní mocenské elitě si udržovali pragmatický odstup. Populární seriál České televize vychází z knižní předlohy Jiřího Stránského. Celkem čtyři řady seriálu sledují osudy válečného hrdiny ze západní fronty Antonína Maděry, ztvárněného Martinem Dejdem.

Zdroj 2

**ukázka „Vstup do strany“,
Diktatura svědomí
(1987, režie Vítězslav Bojanovský)**

název

<http://dejepis21.cz/vstup-do-strany>

link

komentář

Krátká ukázka z dokumentárního filmu o otci a synu Mladých, dělnících z ČKD Vysočany, zachycuje jejich odlišné pohledy na vstup do KSČ. Zatímco otec Mladý trvá na idealistických důvodech, které vedou lidi ke vstupu do komunistické strany, jeho syn zdůrazňuje pragmatické motivy nových straníků. Závěry dnešních historiků a sociologů mu dávají za pravdu. Je otázka, jestli otec Mladý svým postojům věřil, také ve zbytku filmu se snaží obhajovat komunistickou politiku, ovšem jeho argumenty vyznívají nepřesvědčivě a toporně a jeho spolupracovníci je nesdílejí. Ostatně i jeho syn se vůči jeho argumentům staví kriticky, což naznačuje společenskou izolovanost reprezentantů či jen zastánců normalizačního režimu. Zároveň je ovšem ukázka (tak jako celý film) dokladem svobodnější atmosféry ve společnosti, ve které již mohou zaznívat i relativně kritické postoje. Film z produkce Krátkého filmu ilustroval přestavbový narativ druhé poloviny 80. let. Příběh otce a syna Mladých dokládá některé sociální trendy v období socialismu – například generační návaznost v profesi, dědění zaměstnání z otce na syna, práce v jednom podniku.

Zdroj 3

**ukázka „Dilema konformity“,
České století – Je to jen rock'n'roll
(1976) (2013, režie Robert Sedláček)**

název

<http://dejepis21.cz/dilema-konformity>

link

komentář

Scenárista Pavel Kosatík inscenuje rozhovor mezi Václavem Havlem a „spisovatelem X. Y.“, jenž představuje s režimem konformního intelektuála. X. Y. ukazuje jednak strategie přizpůsobení, které četní umělci volili, jednak i nepřijemnosti, které jim jiní intelektuálové (jako byl právě Václav Havel) svou aktivitou způsobovali. Dialog je symbolickým zhuňněním rozdílu v životních strategiích ve vztahu k normalizačnímu režimu. Autoři seriálu vycházejí z historických pramenů a tam, kde přímé doklady chybí, se snaží pomocí umělecké imaginace o maximálně věrnou rekonstrukci historických událostí. Díl *Je to jen rock'n'roll* zachycuje formování společenství Charty 77 související s procesem s undergroundovou skupinou The Plastic People of the Universe. Pozornost se soustředí především na Václava Havla, který je představen jako svorník různých opozičních proudů. Kromě disentu je ale ukázán i s ním související, ale přece svébytný svět undergroundu a také prostředí intelektuálů, kteří se režimu neprotivili, ale snažili se s ním vyjít.

Zdroj 4

**ukázka „Disident“,
Báječná léta pod psa
(1997, režie Petr Nikolaev)**

název

<http://dejepis21.cz/disident>

link

komentář

Ukázka ze snímku natočeného v 90. letech 20. století ilustruje rozpor mezi soukromou a veřejnou morálkou. Postavy si kladou otázku, zda navštívit, či nenavštívit přítele, který se stal režimu nepohodlný. V úvodu scénky je naznačena sociální pozice disidenta na maloměstě, především jeho výlučnost (mercedes), neustálý dohled ze strany Veřejné bezpečnosti (volha) a izolace (disident v prostředí maloměsta jako zvláštní, ojedinelý úkaz). V další části jsou pak ilustrovány obavy z důsledků, které by pouhé dodržení pravidel společenského chování (pozdravit starého známého) mohlo mít. Scénka vybízí k zamyšlení nad možnostmi, které jednatelé měli a které se jim nabízely (předstírat nezájem, nejít na schůzku atp.). Předobrazem postavy „okresního disidenta“ Milana Holuba byl Pavel Kohout, který v 70. letech v Sázkavě skutečně pobýval. Vítkovi se nakonec rozhodnou své obavy překonat a na návštěvu jdou. To má ale pro ně neblahé následky, neboť jejich přítomnost je místními orgány odhalena a pan Vítek přichází v důsledku této své návštěvy o lukrativní pracovní pozici a je degradován na vrátného.

Návrh postupu

Nezbytnou podmínkou pro tuto hodinu je, aby žáci měli k dispozici ve dvojicích platformy (tj. tablety, chytré telefony, notebooky atd.), na kterých mohou sledovat videa. Doporučujeme dopředu zajistit, aby tyto platformy měly otevřené pracovní listy. Podmínkou je také dobrá konektivita. V případě, že v učebně není dobrá wifi, doporučujeme použít počítačovou učebnu.

Fáze

Popis

Učitel

Žák

Komentáře

Fáze 1 10 minut

evokace a kontextualizace pražského jara a nastupující tzv. normalizace, hodnocení Jiránkovy karikatury

- Učitel stručně uvede proměnu české společnosti v letech 1969–1971, může přitom využít prvek *Co se může hodit 1: Normalizace* a časovou osu v PL.
- Tento úvod vytváří předpoklad pro interpretaci karikatury.

- Objevuje skrze výklad učitele či četbu informačního prvku *Co se může hodit 1: Normalizace* odlišnost politických poměrů nastupující tzv. normalizace ve srovnání s pražským jarem.
- Na základě této informace formuluje názory na význam Jiránkovy karikatury.

- Interpretaci karikatury můžeme posunout otázkami:
 - Jak se králík tváří? Co jeho postoj znamená?
 - Co znamená nápis a jaký vztah může mít k chování králíka?
 - Kdo jsou králíci?
 - Kam králík jde a proč?

Fáze 2 15 minut

práce se zdroji 1 a 2 nebo 3 a 4. Analýza popkulturních obrazů tzv. normalizace

- Učitel rozdělí žáky do dvojic. Sudé dvojice pracují se zdroji 1 a 2, liché dvojice se zdroji 3 a 4.
- Vysvětlí žákům, že budou ve dvojicích sledovat ukázky z filmových a televizních děl, která různým způsobem ukazují morální problémy tzv. normalizace. Vyzve je, aby si ukázky prohlédli a splnili úkoly v pracovním listě (PL).
- Obchází dvojice a na vyžádání poskytuje žákům doplňující informace.

- Žáci sledují ve dvojici dvě určená videa (buď zdroje 1 a 2 nebo zdroje 3 a 4).
- Poté, co zhlédli ukázky, zaznamenávají do PL odpovědi.

- Vyzveme žáky, aby si přečetli úkoly v PL, ještě než si pustí otázky. Během sledování by měli o otázkách přemýšlet, do PL si mohou dělat poznámky. Po zhlédnutí obou zdrojů odpovídají žáci na otázky v PL.

Fáze 3 10 minut

výměna zkušeností z analýzy zdrojů mezi sudými a lichými dvojicemi

- Učitel určí dvojice, které si budou vyměňovat zkušenosti z analýzy.
- Na konci fáze vyzve žáky, aby znovu uvažovali o Jiránkově karikatuře.

- Žáci pracují ve čtveřici: sudá a lichá dvojice. Vždy jedna dvojice představí svá videa a své závěry z analýzy a druhá dvojice si запиše myšlenku, která ji zaujala, poté se role prohodí.

- Vyzveme žáky, aby si vyměnili zkušenosti z analýzy. Stanovíme pravidla (např. nejprve mluví sudá dvojice), doporučíme postup:
 - Nejdříve představte své ukázky, pak seznamte spolužáky se svými závěry.
 - Každý si запиše nejméně jednu myšlenku, která ho z vyprávění spolužáků zaujala.

Fáze 4 10 minut

odpověď na badatelskou otázku a reflexe

- Učitel vyzve žáky, aby doplnili myšlenkovou mapu v PL. Pokud má dostatek času, doplňuje myšlenkovou mapu na tabuli.

- Žáci doplňují myšlenkovou mapu v PL.

- Pokud máme dostatek času, necháme nejprve pracovat žáky samostatně a poté na dataprojektoru či tabuli kompletujeme.

Kritéria hodnocení

Žáci mají v této úloze rozvíjet myšlenkovou mapu, která je naznačená v PL. Příklady odpovědí nejsou vyčerpávající, pouze naznačují možnosti, jak myšlenkovou mapu doplnit.

Základní úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák doplní správně pouze naznačené bubliny.

Příklad odpovědi

Vedle „jádrové bubliny“ (Morální problémy...) doplní do chybějící bubliny např. „práce/zaměstnání“, do prázdné bubliny u pojmu „Rodina“ doplní např. „nechám politiku, aby mi pokazila rodinné vztahy?“ nebo „hádky o politiku s otcem“ atp., do bubliny naznačující problémy s disidenty doplní „Budu dělat, že je neznám“ apod.

Střední úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák doplní správně naznačené bubliny a přidá jednu až dvě nové.

Příklad odpovědi

K bublině „Disidenti“ může žák doplnit „dělají problémy lidem“ nebo „jejich boj s režimem se ostatním nelíbí“ atd. K bublině „Rodina“ může např. doplnit „kvůli rodině museli dělat kompromisy“ nebo „museli se zapřít“ atp. K bublině „KSČ“ může žák přidat např. „členství usnadňuje kariéru“ atp.

Pokročilá úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák doplní správně naznačené bubliny a přidá nejméně tři nové bubliny, některé přidané bubliny se vztahují k více pojmům.

Příklad odpovědi

Žák např. propojí bubliny „Vztah ke KSČ“ a „Rodina“ a vztáhne k nim novou bublinu „členství v KSČ mohlo rozdělovat rodiny“, popř. „spory o politiku“. K jádrové bublině může přidat zcela novou bublinu „svědomím“, ke které přidá pojmy ukazující konflikt mezi svědomím a kariérou (např. „Budu čestný, i když to bude znamenat problémy v práci?“) atp.

Doporučená literatura

ČINÁTL, K., MERVART, J., NAJBERT, J.
Podoby československé normalizace. Dějiny v diskuzi.
NLN, Ústav pro studium totalitních režimů, 2018.

OTÁHAL, Milan.
O vztahu společnosti k normalizačnímu vedení.
in: TŮMA, Oldřich, VILÍMEK, Tomáš (eds.).
Česká společnost v 70. a 80. letech: sociální a ekonomické aspekty.
2012, 247–284.

Metodika

Blok 8 / Komunismus a demokracie v Československu
Lekce 31

Postoje lidí vůči tzv. normalizaci

Autor lekce (metodický a pracovní list):
Jaroslav Píňkas

Grafická úprava:
Hedvika Vilinger Člupná

Autor komiksu:
Václav Hromada

Dílo podléhá licenci [Creative Commons CC BY-SA 4.0](#)
Uveďte původ—Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní

Všechny metodiky a pracovní listy jsou
v elektronické podobě ke stažení na webových
stránkách dejepisplus.npi.cz.

Rok vydání 2022
Národní pedagogický institut České republiky
www.npi.cz

npi | Národní pedagogický institut
České republiky